

МАКЕДОНСЬКІ ШОПИ – КОРДОНИ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Зоранчо Малинов

Zorancho Malinov. The Macedonian Shops (Shopi) – Borders, Identity and Perspectives

The Shops that live in the Republic of Macedonia settle the north-eastern part of its territory, which is extended to the territory the Shops (so called Shopluk) of the neighboring countries of Bulgaria and Serbia. However, with the exception of some regions (i.e. parts of the districts of Kriva Palanka and Kratovo), almost all members of this ethnographic group avoid this ethnonym and from an ethno-regional aspect they prefer to identify themselves as Maleshevtsi, Piyanchani, Ossogovtsi etc. The differences of the dialects, costumes, traditional way production, mentality and alike contribute to this identification too.

The integral text of my contribution will offer more information in relation to this very specific south Slavic ethnic group spread on the borders of the above-mentioned three states from a historical and ethnological aspect, but also from their own perspective of United Balkans within United Europe.

Зоранчо Малинов. Македонските шопи – граници, идентитет и перспективи

Шопите што живеат во Република Македонија го населуваат североисточниот дел од нејзината територија кој се надоврзува на шопската територија (Шоплук) во соседните држави Бугарија и Србија. Сепак, со исклучок на некои региони (делови од Кривопаланечко и Кратовско), речиси сите останати припадници на оваа етнографска група го избегнуваат овој етноним и од етнорегионален аспект повеќе сакаат да се идентификуваат како Малешевци, Пијанчани, Осоговци итн. Во голем степен кон ваквата идентификација заслуга имаат и извесните разлики во говорот (дијалектот), носијата, стопанисувањето, менталитетот и сл.

Со повеќе информации во врска со оваа мошне специфична јужнословенска етничка група, која живее во границите на споменатите три држави, од историско-етнолошки аспект, но и од аспект на нивната перспектива во Обединетиот Балкан во Обединета Европа, ќе имаме можност да се запознаеме во интегралниот текст на трудот.

Шопи, як особлива південнослов'янська етнічна спільнота ¹, викликали і все ще викликають зацікавленість у науковців, які займаються дослідженням їхнього походження, ареалу поширення, культурних особливостей тощо ². Незважаючи на існування обширної літератури з цієї проблематики ³, дана стаття проливає світло на деякі питання, пов'язані з особливою етнічною спільнотою (етнографічною групою), що населяє центральну гірську частину Балкан.

Територію, яку населяють шопи, в літературі часто називають *Шопска област* (Шопська область), *Шопл'к*, *Шоплук* чи просто *Шопско*. Інколи розміри її змінюються, вона звучується, але все ж таки Шоплук можна розмежувати кордонами: на схід від річок Південна Морава, Пчиня і Злетовська Ріка, верхів'я течій Брегалниці і Струма, на схід до Іхтиманської Клісури (ущелини), на північ до ущелини Іскар біля Враца і верхів'я Нішави (Цвијиљ, 1906: 179, 180; Кънчов В., 1900: 38; Светиева А., 2001: 69–71). Найбільша частина Шоплука – трохи більше половини – розміщена в Республіці Болгарія; інша – територія приблизно такої самої площі – в Республіці Македонія і Республіці Сербія. На цих просторах перетинаються три кордони між Болгарією, Македонією та Сербією, тобто Сербією і Черногорією.

Територія в Республіці Македонія, яку населяють представники шопської етнічної спільноти, відома в літературі як Македонський Шоплук, займає крайню східну частину держави ⁴. На сході вона приєднується до шопських теренів у Республіці Болгарія, а на півночі – до

шопських районів Республіки Сербія. У Республіці Македонія шопськими вважаються території: *Козачія* – села на південних схилах гори Козяк, на північний схід від Куманово; *Средорек* – низов'я Кривої Ріки; *Кратовська* – околиця міста Кратово, тобто західні осоговські схили в районі середньої течії Кривої Ріки; Кривопаланська – верхів'я Кривої Ріки; *Осоговія* – південна частина осоговського гірського масиву; *Піанець* і *Малешеве* – в районі верхньої течії Брегалниці. Малими шопськими оазами в межах басейну річки Струмешниця є райони: *Радовиський Шоплук* – високі південні частини *Плачковиці* і *Брдія* – південні схили *Ограждена* ⁵. *Злетовська* – в басейні Злетовської Ріки – прилягає до Шоплука лише у вищій частині; частина нижча, тобто південні схили гори Платиці не вважаються шопськими (Петровъ Г., 1896: 712). У Віницькій – шопськими є лише села, що лежать на західних схилах гори Голак, низинні села не вважаються шопськими. Окрему групу складають декілька сіл у верхів'ї річки Пчині, на самому кордоні з Республікою Сербія й адміністративно підлягають Кривій Паланці та Куманово. Вони вважаються частиною етнографічної території *Пчиня*, яка здебільшого належить Республіці Сербія (Трифуноски Ј., 1964: 9).

Незважаючи на те, що ареал шопської спільноти в Республіці Македонія і на Балканах загалом нібито вважається встановленим, все ж таки при визначенні чіткого кордону їхнього розселення стикаємося з певними труднощами. Проблеми при встановленні чітких кордонів поширення ареалу шопів виникають із декількох причин,

а найбільшою з них є неприйняття назви «шоп» населенням, яке і намагається ідентифікувати як шопи. Хоча сусідні спільноти й використовують цю назву, самі шопи не сприймають її. Неприйняття цієї назви, яка мала би бути етнонімом для всіх представників шопської спільноти на Балканах, простежується не лише в Македонії, а й у Сербії та Болгарії. Назву «шоп», крім деяких представників цієї спільноти в Республіці Македонія, а саме, в деяких селах Кривопаланської, Кратовської областей і вихідців з них, майже ніхто не приймає. Так можна сказати про сусідів, які живуть вище в горах. Це викликано тим, що, називаючи когось «шопом», крім іншого, розуміють і людину з нижчим культурним рівнем – грубий, невіглас. (Славейков П. Р., 1884: 122; Цвиїль J., 1906: 180; Цвиїль J., 1966: 473; Светиева А., 1992: 13). Через таке забарвлення поняття «шоп» представники вказаної спільноти уникають ідентифікації з цією назвою, а коли й приймають її, то здебільшого тому, що на цьому наполягають сусідні спільноти.

З другого боку, міграції в напрямку переселення гірського шопського населення в нижчі райони відбуваються впродовж століть, причому певною мірою проходить і процес асиміляції, тобто злиття з населенням низинних сіл. З плином часу в частині цього населення відбувалися зміни в одязі, говорах, звичаях тощо. Наприклад, багато переселенців із шопських країв на простори східної частини Республіки Македонія з часом порівнювали себе з кочанськими і кумановськими Полянми (Польцями) і Овчепольцями (Которцями), про що говорять і деякі дослідники (Каранов Е., 1890: 288; Trifunoski J., 1964: 649, 650; Трифуноски J., 1964(a): 12).

Одним із критеріїв визначення кордонів між шопами і сусідніми групами найчастіше є саме народне вбрання (Шобиль J., 1961; Здравев К., 1996). Воно і в минулому було одним із засобів ідентифікації етнічно-регіональної приналежності. Одяг шопів, особливо з вищих теренів, достатньо відрізнявся від одягу в сусідніх селах таких областей, як Кумановська, Овче Поле, Штипська, Кочанська, Радовиська і Струмицьке Поле. Характерним елементом вбрання, яке носили жінки в македонському Шоплуці, було чорне джубе (довга безрукавка), тому часто сусіди з нижчих теренів називали їх *црноджупки* (чорноджупки) (Здравев К., 1996: 219; Крстева А., 1998: 95, 103). Утім, і серед шопського одягу траплялися певні відмінності, наприклад, для чоловічого вбрання характерними були чорні або ж темно-коричневі селянські штани (*потури*, *чакшири*), хоч у деяких краях можна було побачити й білі. Кумановські шопи, тобто шопи з Козяцької області і Средореку носили білі, а в інших македонських шопів переважали штани темних кольорів (Каранов Е., 1890: 292, 293).

Характерною ознакою шопського населення в минулому була й ендогамія. Власне, до середини століття між представниками шопської етнічної спільноти і сусідніми спільнотами діяв принцип ендогамії, тобто відсутність шлюбу між представниками різних груп. Дівчина з низинного села майже ніколи не виходила заміж у шопське село, хоча шопка могла взяти шлюб із парубком із низинного села, але дуже рідко.

Іншою характерною особливістю людей, яких сусіди співвідносили з етнонімом «шоп», був тип сільських поселень. Для пологих гірських територій, що тягнуться на схід від долини Пчині до місця, де в неї впадає Крива Ріка, аж до кордону з Болгарією, а також для сіл, що розкинулися по масиву Осоговських гір, характерними були поселення з кількох хуторів, часто віддалених один від одного на декілька кілометрів (Кондев Т., 1963: 99–104). Утім, розсіяний тип сільських поселень не є характерним для всього простору Шоплука (сіл в Малешевській області і деяких сіл на нижчих теренах).

Що ж стосується мовних характеристик шопської спільноти в Македонії, то не можна говорити про єдиний «шопський говір», спільний для всіх шопів. Власне, говором шопів у північних краях Македонії (частина території басейну ріки Пчині в Республіці Македонія, області Козячя, Средорек, Кривопаланська, Кратовська) притаманні ознаки північних македонських говорів, які представляють і певний перехідний тип до сербської мовної території. У східних (Малешевській, Піянецькій, Осоговській) областях говори належать до східного македонського діалекту і займають граничну область із болгарською мовною територією (Видоески Б., 1996: 39, 41).

При визначенні кордонів поширення шопів у Македонії керуємося критерієм присутності назви «шопи», як називають цю спільноту їхні сусіди, а також деякими іншими важливими етнокультурними показниками: говором, ендогамією в минулому, елементами матеріальної культури, насамперед одягом, типовими поселеннями тощо.

Найпівденнішою точкою в Македонії, де використовується назва «шоп» як етнонім для позначення представника цієї етнографічної групи, є східна частина Струмицького Поля на самому кордоні з Республікою Болгарія. Власне, на схилах Ограждена розкинулося декілька сіл, які їхні сусіди зі Струмицької області⁶ називають шопськими, тобто говорять, що там живуть шопи. Населення цих сіл за культурними характеристиками має багато спільного з населенням сусіднього району Каршияк у Светиврацько-Петрицькій Котлині (улоговині) в Піринській області, від якого тих розділяє македонсько-болгарський державний кордон. Згідно з деякими дослідженнями, вони прийшли сюди декілька століть тому із сусіднього села Малешево (Жаранов Д., 1978: 137). З плином часу населення з півночі поступово сходило до Струмицького Поля, тому в цих підогражденських селах є багато переселенців із сусідніх сіл, які оселилися тут⁷.

Від цієї найвиразнішої південної точки розселення шопів у Македонії і на Балканах загалом кордон їхнього ареалу проходить на північний захід у напрямку гори Плачковиця. На південних схилах цієї гори, над поясом юруцьких сіл лежить мала група шопських сіл, відома в літературі як Радовиський Шоплук. Ця шопська група населила дані простори в новітній період, за відомостями деяких дослідників – у другій половині XIX ст. після придушення повстання в Північно-Східній Македонії в 1878 році (Паликрушева Г., 1986: 33–39). Переселенці в цих селах здебільшого походять з Кривопаланської,

Кратовської й Осоговської областей. Вони прийшли в незаселені на той час райони, якими користувалися лише юруцькі (волоські) пастухи. Розселення шопських переселенців не відбувалося так легко, іноді велася справжня боротьба за територію з сусіднім юруцьким населенням (Петровъ Г., 1896: 672).

І хоч села в Кочанському Полі не вважаються шопськими (тут переважно живе людність, яку шопи називають полянами), з плином часу в результаті постійної міграції осоговського гірського населення в багатьох цих селах оселяються і шопи. Навіть у селах, в яких донедавна переважно проживали турки, сьогодні констатуємо ситуацію переважання шопів, що переселилися з осоговських, віницьких підголацьких і кривопаланських сіл (Трифуноски Ј., 1970: 100–109). У минулому, до Балканських воєн, кордоном між низинним і шопським населенням (кочанські поляни називали його *планинци* або *горнанці*) на цих просторах вважалося місто Кочани, про що певні відомості залишив нам Г. Петров, повідомляючи, що «в Кочанах шопськими називають місця, що лежать на північ і на схід від міста» (Петровъ Г., 1896: 614).

На західних осоговських схилах відомих районів Злетовської і Кратовської областей шопи межують із населенням, що проживає на території нижче басейну річки Злетовиці. Вони себе називають *овчепольцями*, а шопи називають його *каторцями*. Перша назва пов'язана з одягом цього населення, що дуже схожий на той, який носить населення в Овчому Полі⁸, а друга назва, що є етнонімом, отриманим від шопів, походить від найменування Которської області (простір, де перетинаються три кордони Скопської області (лівий берег річки Пчині), Кумановської області (південні райони в напрямку Овчого Поля) і північної частини Овчепольської Котлини (улоговини) (Руси Б., 1954; власні польові записи). Якщо в Злетовській області, з погляду сьогодення, села Пробіштину здебільшого вважають селами з овчепольським (каторським) населенням, а лише у верхів'ї Злетовиці вони є шопськими, то в Кратовській – навпаки. Тут майже всі села є шопськими, крім деяких у південно-східній частині території, які декують із Кумановською й Овчепольською областями, що вважаються которськими.

Населення всього краю в нижній частині долини Кривої Ріки, від місця, де вона впадає у Пчиню, аж до ущелини біля села Псач Средорецької області та деяких районів Кратовської і Кривопаланської області, не бажає себе ідентифікувати з етнонімом «шопи», бо вважають, що ця назва стосується населення, яке живе вище в гірських селах (Светиева А., 1992: 14; власні польові записи). Все ж таки, за деякими культурними особливостями (говорами, звичаями тощо), і це населення сусіди з низинних сіл у Кумановській і Которській областях вважають шопами. Декілька сіл Средорецької, а також нижче за течією з лівої сторони річки Пчині, незважаючи на те, що деякі етнографи в кінці XIX ст. зараховували їх до шопських (Карановъ Е., 1890: 287, 288), за культурними особливостями більше наближаються до кумановських *полян* (польців). Хоча, можливо, деяка частина населення в цих селах походить із

шопських країв, сьогодні вони не вважаються шопами, а поляцями (Трифуноски Ј., 1974: 212).

Села, розкидані по західних схилах Козяка, нижче аж до долини річки Пчині, представляють найвиразнішу західну позицію шопських сіл у Македонії. На півночі козяцькі села доповнюють села в районі Пчині, а на сході з'єднуються з кривопаланськими. Кривопаланська область є крайнім кордоном північно-східних просторів Македонського Шоплука. На півночі він межує з територією басейну Пчині – райони Трговиський і Країштський (Босилеградський) в Республіці Сербія, а на сході з Кустендильською областю в Болгарії, точніше, з краєм, відомим в етнологічній літературі як Камениця (Захариєв І., 1935).

З Кустендильською областю (Кустендильський округ) межує і Піянецька область, яка, на відміну від краю з такою ж назвою в Республіці Болгарія, тобто Північного Піянця, в літературі відома як Південний Піянець або ж як Брегалницький, а саме, Царевосельський Піянець (Захариєв І., 1949: 1, 6, 7, 47). Ці два регіони з однією і тією ж назвою розділені державним кордоном ще на Берлінському Конгресі в 1878 році. Піянець на македонській стороні від кордону на сході межує і з Горноджумайською (Благоевградською) областю, територію, яка входить до складу болгарської держави ще з 1912–1913 років після Балканських воєн. Малешевська область у гирлі Брегалниці, на сході і південному сході межує з селами, що розкинулися на східних схилах Малешевських гір (правий берег річки Струм) і тягнуться до сіл Каршияцької області на схилах Ограждена, згаданих на початку статті при описанні ареалу македонських шопів.

Хоча населення в Пиринському краї на території між долиною річки Струм і кордоном з Республікою Македонія, від Горноджумайської області до Каршияка не ідентифікує себе з етнонімом «шопи», все ж таки цей термін використовує населення сусідніх територій, називаючи його так, завдяки насамперед одягу, виготовленому з товстої вовняної тканини (Велева М., 345, 346). На думку деяких македонських етнологів, що займаються дослідженням народного вбрання, населення Горноджумайської області вважається шопським завдяки чорному *джубу* (довга безрукавка), який носили жінки цього краю (Крстева А., 1998: 103).

Крім згаданих районів, шопи в Республіці Македонія проживають і в деяких етнічних оазах інших регіонів, за межами рідного краю. Найбільша концентрація шопських переселенців простежується на території в південних частинах Овчепольської, Велеської областей – на лівому березі річки Вардар, східній частині району Скопске Поле, Кумановському, Штипському – долина Брегалниці, Лакавицька Котлина (*улоговина*), деякі села в Радовиський і Струмицькопольській областях, і, звісно ж, Кочанській, де, крім сіл, розміщених на краю улоговини, шопи населяють і села всередині самого поля. Частина цих переселенців, яких ще називають старожилами, населила територію в період між двома світовими війнами, а деякі прийшли сюди з другою хвилею міграції турецького населення в 50-х роках минулого століття. З посиленням

індустріалізації шопське населення продовжує мігрувати і в міста Східної та Центральної Македонії. Місто Скоп'є, як головний адміністративний і економічний центр держави, також прийняло багато переселенців із Шоплука.

Шопське населення в межах території Республіки Македонія має свої культурні, етнографічні особливості, за якими відрізняється від сусідніх низинних етнічних спільнот – кумановські польці (кумановці), овчепольці (каторці), кочанські поляни (кочанці).

Сьогодні, на початку XXI ст., майже півтора століття після «відкриття» шопів у серці Балкан, коли далеко в минулому лишилися погляди на те, що вбрання чи говори можуть бути причинами ендегамії, закономірно, що бар'єри між окремими етнічними спільнотами все слабше відчуються. Натомість розвиваються інтеграційні процеси в межах окремих націй, до яких належить це населення. Власне, на початку нового тисячоліття, можливо, єдина шопська етнічна спільнота сьогодні поділена між трьома державами, а її представники, згідно з правом національного самовизначення, ідентифікують себе як представники трьох народів⁹. Утім, державні кордони, які були відновлені на терито-

рії, де проживає шопська спільнота, починаючи з Берлінського Конгресу 1878 року, Конгресу в Бухаресті 1913 року, Версалі за результатами Нейського договору 1919 року, а також міжреспубліканський кордон Авнойської (Тітової) Югославії в 1945 році, або державний кордон між Республікою Македонія, Союзною Республікою Югославія (тепер Сербія і Чорногорія) в 2000 році викликали різні національні почуття у представників населення з центральної гірської частини на Балканах, яке етнологічна наука ідентифікує як шопи. Отже, можемо погодитися з поглядами доктора П. Христова, що шопи, які колись були приводом для конфлікту, сьогодні мають стати транскордонним мостом – посередником між спорідненими південнослов'янськими народами та їхніми державами (Христов П., 2003: 11). У цьому сенсі найбільше може прислужитися шопське населення із прикордонних областей, яке проживає на території між трьома державними кордонами: Кустендил – Босилеград – Крива Паланка; і етнічними: Босилеград – Трговиште – Крива Паланка.

Література

- Бромлей Ю.** Етнос і етнографія. – София, 1976.
- Велева М.** Облекло // Пирински край. – БАН. – София, 1980.
- Видоески Б.** Діалектите на македонскиот јазик // Етнологија на Македонците. МАНУ. – Скопје, 1996.
- Влаховић Р.** *Narodi i etničke zajednice sveta.* – Beograd, 1984.
- Захариев І.** Каменица // СБНУ. – Кн. XL. – София, 1935.
- Захариев І.** Пиянец // СБНУ. – Кн. XIV. – София, 1949.
- Здравев К.** Македонски народни носии, I. – Скопје, 1996.
- Іванов І.** Северна Македонія. – София, 1906.
- Јаранов Д.** Македонія како природна і економска целина // ИНИ. – Скопје, 1978. Перевидано з: Македонія като природно і стопанско цяло // МНИ. – София, 1945.
- Каранов Е.** Матеріяли по етнографія та на некои месности въ Северна Македонія, коишто са смежни съ България і Сърбія // СБНУ. Кн. IV. – София, 1890.
- Колев Т.** Българска етнографія (етнологія). Шесто допълнено издание. – Gaberoff, 2000.
- Кондев Т.** Осоговија // Годишен зборник на Природно-математички факултет. – Кн. 14. Географія і геологія. – Св. 2. – Скопје, 1963.
- Крстева А.** За некои развојни фази на шопските носии во Македонія // *Balkanoslavica.* – Прилеп, 1998. – Бр. 25.
- Кънчов В.** Македонія. Етнографія і статистика. – София, 1900.
- Николић Вл.** Из Лужнице і Нишаве // СЕЗБ. – Књ. XVI. – Београд, 1910.
- Николић Р.** Крајиште і Власина // СЕЗБ. – Књ. VII. – Београд, 1912.
- Павловић Ј.** Малешево і малешевци. – Београд, 1928.
- Паликрушева Г.** Современите етнички процеси во Радовишкиот Шоплук. Зборник од XXXI Конгрес на СЗФЈ. Радовиш, 1984. – Скопје, 1986.
- Паликрушева Г.** Етносите і етничките групи во Македонія // Етнологија на Македонците // МАНУ. – Скопје, 1996.
- Петров Г.** Матеріяли по изучуванieto на Македонія. – София, 1896.
- Руси Б.** Народни имиња за поедини области і предели во Македонія // Нова Македонія. – 30.05.1954.
- Светиева А.** Современата состојба на шопската етничка заедница во Кратовско і Кривопаланечко // Зборник на Музејот на Македонія, етнологија, нова серија. – Скопје, 1992. – № 1.
- Светиева А.** Шопско-брегалничката етнографска целина. Прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор // *Balkanoslavica,* № 28, 29. – Прилеп, 2001.
- Сефтерски Р.** Софийските шопи като историско-етническа формация в светлината на последните иследвания // Народната култура в София і Софийско. – София, 1984.
- Славейков П. Р.** Неколку думи за Шопите // Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Кн. IX. – Средець, 1884.
- Трифуноски Ј.** Горња Пчиња // СЕЗБ. – Књ. LXXVII. Насе а і порекло станов-
- ништва. – Књ. 38. – Београд, 1964.
- Трифуноски Ј.** Етничкиот состав і етничките процеси во сливот на Брегалница. Зборник на Штип. народ. Музеј. – Штип, 1964 (а).
- Трифуноски Ј.** *Ovčepoljska kotlina // 36H OJC.* Књ. 42. – Zagreb, 1964.
- Трифуноски Ј.** Кочанска котлина. – Скопје, 1970.
- Трифуноски Ј.** *Les Chops en Macedoine // Balcanica,* IV. – Beograd, 1973.
- Трифуноски Ј.** Кумановска област. – Скопје, 1974.
- Трифуноски Ј.** Струмички крај. – Скопје, 1979.
- Трифуноски Ј.** *Krivopalanačka oblast // ZbNŽOJS.* Књ. 48. – Zagreb, 1980.
- Филиповић М.** Извештај о антропогеографским і етнологским проучавањима у Струмичком срезу 1931 год // ГСНД. – Књ. XI. – Скопје, 1932.
- Филиповић М.** Етничке прилике у Јужној Србији. Споменица 25-годишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937. – Скопје, 1937.
- Филиповић М. Томић П.** Горња Пчиња // СЕЗБ. – Књ. LXVIII. – Београд, 1955.
- Христов П.** Границите на «Шоплука» и/или Шопи без граници // *Hidden Minorities in South-Eastern Europe.* – Beograd, 2003.
- Цвијић Ј.** Основе за географіју і геологіју Македоніје і Старе Србије. Кн. I. – Београд, 1906.
- Цвијић Ј.** Балканско Полуострво і јужнословенске зем. – Београд, 1966.
- Шобић Ј.** Разматрања о шопској носии // ГЕМ. – Београд, 1961. – Бр. 24.

Примітки

¹ Існує певне розмаїття у визначенні понять «етнічна спільнота», «етнічна група» і «етнографічна група». У різних етнологічних школах користуються трьома альтернативними поняттями для позначення спільноти, що є складовою одного етносу і має етнокультурні особливості (діалектні, етнографічні – одяг, звичаї та інше). Для позначення цієї групи/спільноти болгарські та інші етнологи під впливом радянської/російської етнологічної школи використовують термін «етнографічна група» (Бромлей Ю. В., 1976: 32; Колев Н., 2000: 27), а сербські та македонські етнологи користуються терміном «етнічна група» і «етнічна спільнота» як загальним терміном, яким позначають усі категорії спільнот (Vlahović P., 1984: [VIII–IX]; Паликрушева Г., 1996: 12; Светиева А., 1992: 13). Така подвійність у використанні терміна «етнічна група» і «етнічна спільнота» для позначення представників специфічних груп/спільнот як складових певного етносу в етнологів з колишньої СФР Югославія викликана тим, що, згідно з правовими і нормативними актами колишньої Югославської Федерації, Конституцією 1974 року, під поняттям «етнічна група» розуміють спільноту, яка не досягла рівня формування своєї держави, тобто рівня нації (*Politička enciklopedija*, Beograd, 1975, s. 256), такий статус, наприклад, мали **волохи (арумуни)** і роми (цигани).

² Про походження етноніма «шопи» існує декілька теорій, з яких найчастіше використовуються три: 1. «тракиска» (фракійська) – пов'язана із фракійським плем'ям Сапей (Славейков П. Р., 1884: 122); 2. «печенешка» (печенізька) – пов'язана з печенізьким плем'ям Цопон, Цопи, представники якого після поразки в битві поблизу Софії в 1048 році оселилися на полях регіону Сердика (тепер Софія), Наїс (тепер Ніш) і Евзапол (Овче Поле) (Іванов І., 1906: 41, 42); 3. «гірничка теорія» – назву отримали від германських гірників Сасі, яких колонізували на цих теренах, експлуатуючи на роботі з видобування руди, а слово «шопи» означає «колибари» (*хижники*) – від німецького слова Schoppen, Schuppen – шупа, колиба (*хижка, халупа*) – такими були тимчасові житла гірників місцевого походження (Захарієв І., 1949: 19–20); Светиева А., 1992: 11). Водночас існує декілька теорій про етнологічне походження шопів, які переважно зводяться до участі деяких етнічних субстратів, якими були слов'яни, печеніги та деякі інші етнічні спільноти/групи тюрксько-мовної сім'ї: кумани, древні булгари та інші (Сефтерски Р., 1984: 62–65 і наведена там література), а також **волохи**, тобто романізоване автохтонне населення (Цвиїїт Дж., 1906: 180–199). Звісно, свою роль у походженні шопів відіграли і західні фракійські племена, а також інші етнічні спільноти в цій частині Балкан, особливо ті, яких не торкнувся процес елінізації або романізації. Пізніше, з плином часу, шопська спільнота сформувалась як

специфічна складова південнослов'янської групи широкої слов'янської мовної сім'ї.

³ Перші значущі праці, в яких досліджується проблематика етнологічного поширення етнокультурних особливостей шопів, побачили світ наприкінці XIX – на початку XX ст. Виокремимо деякі з них: *Славейков П. Неколку думи за Шопите*, ПСБКД, кн. IX, Средець, 1884; *Каранов Е. Материяли по етнография та на некои месности въ Северна Македония, коишто са смежни съ България и Сърбия*, СБНУНК, кн. IV. – Софія, 1890; [Петров Г.] *Материали по изучаването на Македония*, Софія, 1896; *Кънчов В. Македония. Етнография и статистика*. – Софія, 1900; *Цвиїїт Дж. Основе за география и геологiju Македонии и Старе Србије*, кн. I. – Белград, 1906 та інші. У першій половині XX ст. публікуються і монографічні праці про деякі області, де проживають шопи, наприклад: *Николић В. Лужница и Нишава и njihova села*, СЕЗБ, књ. XVI. – Београд, 1910; *Николић Р. Крајиште и Власина*, СЕЗБ, књ. XVIII. – Београд. – 1912; *Захарієв І. Кюстендилско крайце*. СБНУ. Кн. XXXII, Софія, 1918; *Павловић Ј. Малешеве и малешевци*. – Београд, 1928; *Захарієв І. Каменца (етнографско изучаване)*. СБНУ кн. XL. – Софія, 1935; *Захарієв І. Пиянец (земля и население)*. СБНУ. Кн. XLV. – Софія, 1949 та інші. У другій половині XX і на початку XXI ст. з'являється багато монографій і досліджень, в яких з різних аспектів розглядається проблематика, пов'язана з шопами, серед них: *Филиповић М., Томић П. Горња Пчиња*. СЕЗБ. Књ. LXVIII. – Београд, 1955; *Шлобін Дж. Разматрања о шопској ношњи*. ГЕМ. Бр. 24. – Београд, 1961; *Конде Т. Осоговија*. ГЗБПМФ. Кн. 14, г-г, св. 2. – Скопје, 1963; *Трифуноски Ј. Les Chops en Macedoine*, Balcanica. IV. – Beograd, 1973, Пирински край. – БАН. – Софія, 1980; Софийски край. – БАН. – Софія, 1993; *Сефтерски Р. Софийските шопи като историко-етническа формация в светлината на последните иследования. Народната култура в Софія и Софийско*. – Софія, 1984; *Паликрушева Г. Современите етнички процеси во Радовишкиот Шоплук*. Зборник од XXXI Конгрес на СЗФЈ – Радовиш 1984. – Скопје, 1986; *Светиева А. Современата состојба на шопската етничка заедница во Кратовско и Кривопаланечко*. ЗБММ, етн., н. с., бр. 1. – Скопје, 1992; *Крстева А. За некои развојни фази на шопските носии во Македонија*//Balcanoslavica. Бр. 25. – Прилеп, 1998; *Светиева А. Шопско-брегалничката етнографска целина. Прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор*//Balcanoslavica, 28–29. – Прилеп, 2001; *Малинов З. Јужната и западната граница на Шопите во Република Македонија, The Border/Границата*. International Conference, Stakevci // Bulgaria, 29–30. 08. 2001. Vol. 1. – Sofia, 2001. *Христов П. Границите на «Шоплука» и/или Шопи без граници*. Hidden

Minorities in South-Eastern Europe. – Beograd, 2003. *Малинов З.* Традицискиот народен календар на Шопско-брегалничката етнографска целина, докторска дисертация, рукопис. – Скопје, 2005 (у друці).

⁴ В етнично-регіональному розподілі Македонії, проведеному різними авторами, фігурують такі назви для шопських країв: Шопська етнічна область (Филиповић М., 1937: 434–438), Македонсько-шопська підобласть (Константинов М., 1982: 43–47), Македонська шопська етнічна група (Паликрушева Г., 1996: 12–14), Шопсько-македонська етнографічна цілість (Здравев Ѓ., 1996: 21 і 132–173), а в новітній період вживається також термін Шопсько-Брегалничка етнографічна цілість (Светиева А., 2001).

⁵ Про те, що південний кордон шопів у Македонії не закінчується регіоном Малешеве, повідомляє нам і Горче Петров, який, описуючи терени, населені шопами, крім згаданих, наводить і райони Струмицької і Петрицької *каази (територіально-адміністративна одиниця в Турецькій імперії – прим. перекл.)* (Петров Г. 1896: 71).

⁶ Для населення Струмицької області існує декілька етнонімів, а саме: «ерли», що означає «тутешні», «старожили»; «бежанці» – біженці, що прибули з околиць Кукуша після Балканських воєн і «шопи» (Трифуноски Ј., 1979: 13 і 59). Для шопських сіл під горою Огражден використовують назву «Брдия» (Филиповић М., 1932: 198, 201).

⁷ Детальніший опис кордону ареалу шопів у Республіці Македонія в книзі: *Малинов З. Јужната и западната граница на Шопите во Република Македонија, The Border/Границата*, International Conference, Stakevci // Bulgaria, 29–30.08.2001, Vol. 1. – Sofia, 2001.

⁸ Під поняттям Овче Поле в минулому розуміли не лише область, що займає Овчепольську Котлину (улоговину), але й деякі інші райони поза нею, такі як низинні простори Злетовського регіону, частина Штипського регіону – правий берег річки Брегалниці, деякі прикордонні села Кумановського регіону (Петров Г., 1896: 208), в основному ті, де носили овчепольське вбрання.

⁹ Необхідно підкреслити, що болгарська етнологічна наука, розглядаючи регіональні варіанти болгарської традиційної культури, виокремлює декілька етнографічних груп: рупці, полянци, балканці, шопи, македонці, тракійці, добруджанці, торлаці, капанці. На думку болгарських етнологів, македонська етнографічна група і надалі поділяється на декілька менших груп, серед яких: миаци, брсяці, мрваці та інші. (Колев Н., 2000: 68–76). На думку македонських етнологів, крім згаданих груп, як етнічна (етнографічна) група в македонці з'являються шопи, тобто македонські шопи, і саме у вигляді македонської шопської етнічної групи (Паликрушева Г., 1996: 12, 14).

Переклад із македонської Наталі Бендик